

Промени в българската традиционна култура. Кумството от разстояние.

д-р Дария Василева ИЕФЕМ БАН, Институт по етнология и фолклористика с
Етнографски музей при БАН

**Daria Vasileva, Institute for Ethnology and Folklore studies with Ethnographic
Museum, Bulgarian Academy of Sciences**

Changes in the Bulgarian National Culture. Best men sponsorship through a distance.

***Annotation:** This study includes the period of the last decades in the 19th century to the end of the 20s of the 20th century. It is based on the archive of acad. N. Nachov and depicts him as a best man and godfather of the Drensky family. It shows the changes in the traditional spiritual kinship in the boundaries of a settlement with a large Diaspora. These changes are a result of the specific for Kalofer rotary working-abroad for living as well as the modernizing influence of European culture. The article investigates maintaining of the spiritual kinship which is inherited and the option of its changing, relationship between best men, sponsored men and godsons, the place of sponsorship in the system of traditional and modern social nets, attempts of preservation of tradition through its renovating.*

Класическият модел на българската традиционна култура от края на 19-и и началото на 20-и в. е изграден върху изследванията на малки затворени селищни общности, в каквито несъмнено живее огромната част от българското население тогава. Градските варианти на традиционното и модернизиращо се духовно родство са очертани в трудовете на редица български изследователи (Георгиев 1979; Генчев 1983, 1987; Макавеева 1991; Василева 1996). Тук ще се опитам да покажа как традиционният модел отговаря на предизвикателствата на модерността, когато селището се отваря икономически за широкия свят и излъчва диаспора, при която земяците са отделени на значителни географски разстояния.

Изследването представлява case study на примера на акад. Никола Начов и сем. Дренски като представители на Калоферската диаспора, въз основа на писма, съхранявани в архива на акад. Н. Начов, обхващащи края на 19-и в. и първите три десетилетия на 20-и в. Изворите не позволяват поглед върху пълнотата на интеракции между кумове/кръстници и кумци/кръщелници, тъй като налице е само едната страна на кореспонденцията, а наред с писменото общуване се осъществяват и лични срещи. Предимството на използваните извори е в самото им съществуване, във възможността да се почерпят данни за времена, за които класическото етнографско изследване е абсолютно неприложимо. Изследователят, който се занимава с историческа етнология, е принуден да се задоволява с наличните извори, като ги коментира възможно най-

внимателно и задълбочено, без да губи усет за ограничеността на изворовия материал. Писмата дават възможност за точно датиране на събитията и проследяване на продължителността на процесите.

Използваните тук архивни данни за първи път се въвеждат в научно обръщение. Те ще бъдат разглеждани в светлината на цялостно познаване на архива на акад. Н. Начов, което позволява в светлината на знания за епистолярна култура на епохата, конкретните изследвани документи да получат максимално пълно тълкуване (Василева 2014).

През Българското възраждане в множество селища започва развитие на гурбетчийството, което е изследвано сравнително добре. По правило то е колективно и сезонно, активните социални взаимоотношения в селището са съсредоточени в периода на завръщане на гурбетчиите (Hristov 2008). Калофер прави изключение от този типичен за страната модел в последните десетилетия на Българското Възраждане. Калоферските гурбетчии абаджии работят предимно в Цариград и в големите гадове на империята и създават модела на ротационното гурбетчийство, при което малка част от абаджиите посменно се завръщат за около месец при семействата си, докато останалите продължават да работят (Начов 1990). В резултат, целогодишно една малка част от активното мъжко население присъства в родното селище, а по-голямата отсъства, което довежда до решително пре моделиране на един от стълбовете на традиционната народна култура – родството. Социалният живот в селището няма различаващи се фази, проблемите за решаване не се отлагат по подразбиране за времето на колективното завръщане на гурбетчиите. Всеки, който има проблем за решаване се обръща за помощ не към най-старшите, както е по традиция, а към наличните в момента роднини, които разполагат със съответния материален или социален капитал.

Това води до бързо сриване на традиционно установените йерархии на родството. Кръвното родство по мъжка и женска линия се равнопоставят, разпада се йерархичният ред на родството по възраст. Сватовството практически се приравнява към кръвното родство. Всичко това става не за сметка на падане статуса на кръвното родство по мъжка линия, а на издигане на останалите родства и сродства до неговата висота. На терминологично ниво тази промяна се отразява като извън най-тесния родствен кръг сложната роднинска терминология, отразяваща старите йерархии в роднинството, усилено се подменя с универсалното понятие „сродник“. То манифестира изглаждането на йерархичните стълбици и същевременно подпомага поддържането активни на дълги родствени линии до преуспели лица и използването на тяхната помощ в различни ситуации. Функционалността и практичността на това решение са несъмнени. В същата посока се пре моделира родството и под влияние на други социални групи и лица: търговци и интелигенция, които със своята професионална реализация размиват традиционната връзка между старшинство по възраст и материално благосъстояние.

Паралелно с йерархичните и терминологични промени, текат активни процеси на заместване на липсващите роднини на обичайно, обредно и ежедневно ниво. Моделът на поведение на абаджиите-гурбетчии частично се мултиплицира от други представители на Калоферската диаспора, които са се установили трайно да живеят в по-близки или по-далечни селища: Карлово, Казанлък, Стара Загора, Чирпан и др. Те поддържат активни, но естествено ограничени във времето контакти с роднините и земляците си, най-вече във връзка с традиционните църковни празници-събори на Калоферския мъжки манастир „Рождество на Прсв. Богородица“ (Василева 2016). Между метрополията и калоферската диаспора, заселена предимно в по-големи от родното място селища и градове, та чак до имперската столица, тече активен целогодишен обмен на хора, информация, идеи, които отрано поставят селището в досег с модерната епоха и подходящо преמודелират неговите традиции.

В тази статия ще разгледам взаимоотношенията на акад. Н. Начов като кум и кръстник със сем. Дренски. Н. Начов кумува на семейството в края на 80-те години на 19 в. и кръщава децата им (НА БАН, ф. 63К, а.е. 293, 244).

Кореспонденцията със семейство Дренски, живеещи в Пловдив, започва през 1890 г., след като Н. Начов им е кумувал поне една година по-рано, тъй като сем. Дренски вече имат дете. Н. Начов е кумувал на семейството в качеството на ерген – нещо доста нетипично за българската традиционна култура, особено като се има предвид, че към този момент и в двата рода на Н. Начов – по бащина и по майчина линия има по-възрастни и женени мъже. Но тези мъже работят извън Калофер и може би не са в региона. Те не се справят много добре с издръжката на семействата си, нямат висок авторитет в селищната общност и може би на тях се гледа като на лица поизчерпали харизматичността си, способността да благославят, поради което и не особено подходящи за кумове. Н. Начов, все още е доста млад и неженен. Но в резултат на успешното и елегантно уреждане на семейните наследствени въпроси той има важни контакти с калоферския елит и образование, което му обещава добра кариера в новоосвободената страна (Начов 1934). При това, Н. Начов е наличен на място. До 1889 г., той учи и работи в региона на Пловдив, след което трайно се установява в столицата.

На 7 февруари 1890 г. сем. Дренски са щастливи да поканят Н. Начов за кръстник. Кумците не са спазили традиционното за калоферци от „доброто общество“ задължение да поддържат ритуална кореспонденция с кума си, дори в нейния минимален обем, което ще рече да са го поздравили за именния му ден (Василева 2014). За да се излезе от това неловко положение писмото-покана за кръщаване започва с честитене на именния ден на кума с два месеца закъснение. Следва оперативната информация: „Поздравяваме Ви и Ви поднасяме покана от кръщелницата ви Мария Магдалина Симеон Дренска“ (НА БАН, ф. 63, а.е. 293, л. 1). Липсва специална печатна покана за кръщенето, кумците са осведомени за практиката на модните под западно-европейско влияние печатни покани за кръщение, но не следват, а само загатват за новата мода. Както се вижда, на кръстника е отнето традиционното му право да избира име, без каквито и да било уговорки по темата. Затова пък, на него очевидно е оставено

правото да определи датата на кръщенето, съобразно собственото си удобство. Новост е, че поканата се отправя от името на самата кръщелница, а не на родителите ѝ. Дали това не е начинът да се „оневинят“ родителите за това, че отнемат едно кумово право, изборът на име, прехвърляйки отговорността на невинното и безпомощно дете? Така опитът за омекотяване и завоалиране на промените в традицията фактически води до нови промени и бавно ерозиране на авторитета на възрастното поколение.

Почитанието към кума е подчертано както със започването на писмото с честитяване на именния му ден, така и чрез уважителното обръщение във второ лице мн. ч. изписано с главни букви, но последното не е изведено до край. Писмото-покана е подписано от името на възрастните членове на семейството по старшинство, без предподпис: „Леля Миндора, Станка и Симеон Д. Дренски“ (НА БАН, ф. 63, а.е. 293, л. 1).

Внимание заслужава даването на предимство при изписване името на кумицата, пред това на кумеца. Това с голяма вероятност означава, че Ст. Дренска е кръвна роднина на Н. Начов. Кореспонденцията се поддържа предимно от кумицата, а не от кумеца, което също насочва към възможност за кръвно роднинство с кумицата. В калоферската диаспора поддържането на кореспонденцията по правило е длъжност на кръвния роднина. Кореспонденцията между двете семейства се поддържа доста рехава и по-скоро по работа, но през първата половина на 90-те години Н. Начов и съпругата му ежегодно пътуват до Пловдив за ваканция, така че има възможности за лични контакти. Раждането и кръщаването на мъжкия наследник на сем. Дренски не е отбелязано в кореспонденцията, то е уредено на базата на тези лични контакти.

В 1892 г. сем. Дренски изпраща, както е редно, телеграма, за да честити именния ден на кума си. В 1894 г. кумците са щастливи да поздравят кумовете си с раждането на първото им дете. Забележително е, че тези поздравления не се разглеждат като дълг на кумците, а по-скоро като несдържаност, като известна волност, провокирана от затоплянето на отношенията в резултат на скорошното гостуване на кумовете: „От как сте заминали от тук все питаме за Вас своите Ви, а те ни казват, че сте много добре. Сега не можахме да се стърпим да не Ви я /наследницата – б.м./ честитим писмено като ѝ пожелаваме да бъде честита, благополучна и дълголетна.“ (НА БАН, ф. 63, а.е. 293, л. 3). Както се вижда, сем. Дренски предпочитат да поддържат опосредствен контакт с вече далечните си кумове-столичани, информирайки се редовно за тях от пловдивските им роднини, вместо да поддържат лична кореспонденция. Избраният от тях начин спестява усилието от писането и пари за пощенски марки, като същевременно укрепва техните социални мрежи „на място“, което за семейство, което не принадлежи към обществения елит е твърде важно. „Нестърпяването“ може би е указание, че все още е (поне частично) валидна старата йерархична структура на духовното родство, при която всички членове на кумовото семейство са поставени над всички членове на семейството на кумците /независимо от възрастовите разлики/ и правото за благославяне им принадлежи изключително. В този конкретен случай кумците се възползват от йерархичната си позиция по възраст, за да благословят малката

кръстничка. Така традиционна норма се противопоставя на друга традиционна норма, в услуга на влиянията на модерността. Семейството на кумците проявява интерес към здравето на кумата, във връзка с „добиването“ – раждането е все още традиционно табуизирано. Кумът е специално поздравен: „Кой сега като Вас миналата година с булчица, а тая с люлчица.“ (НА БАН, ф. 63, а.е. 293, л. 3). Реализирането на това традиционно благопожелание несъмнено сочи, че Н. Начов е от Бога благословен, че има пълнота на харизмата, което е повод за справедлива гордост. А това е добре и за сем. Дренски, защото означава, че кумовите благословии ще бъдат максимално ефективни. Промените под влияние на модерността са здраво основани върху традиционната за българския морал ценност на детето и необходимостта неговият живот и щастие да бъдат ритуално защитени чрез благословията, вече поднасяна от разширяващ се кръг правоимащи. Изразяването на традиционно дължимата почителност към кумовете става задължение на децата на кумците, независимо от възрастовата йерархия на децата: „Марийка и Николчо /наредени по възрастова йерархия – б.м./ Ви целуват десница и на малката кръстничка. И ние домашно Ви поздравяваме и целуваме мъничката безброй пъти“. Пълнолетните кумци, както се вижда, се задоволяват с чисто граждански и приятелски израз на добри отношения. Така нормите на модерността и на традицията са разпределени съответно между старшите и младшите членове на семейството на кумците, давайки на по-старшите кумци права, а на децата им – задълженията за почителност към духовния роднина, обединявайки в едно задълженията за почит към духовния роднина със задълженията за почит към по-възрастните изобщо. Тези промени са улеснени от факта, че между кумците и кумовете няма обичайната за българската народна култура възрастова разлика от цяло поколение.

Четири години по-късно кумците имат належаща нужда от помощта на кума си за уреждане на работа. За целта г-жа Станка Дренска е ходила в София да моли за мъжа си с посредничеството на Н. Начов. Фактът, че в столицата отива съпругата и тя води кореспонденцията за назначение, показва че тя е калоферката, която разчита на калоферското лоби, както в София, така и в Бургас. Това е и още едно косвено указание, че Ст. Дренска е кръвна роднина на Никола Начов. Ст. Дренска разчита на помощта на В. Чоканов, калоферец със силни позиции в държавната администрация. Кумицата е приета много сърдечно от семейство Начови, за което в последствие често и с удоволствие разказва на децата си.

Ст. Дренска по обичая писмено благодари за гостоприемството и уведомява за благополучното си прибиране, макар и със значимо закъснение, оправдавайки се, че е чакала да се похвали с успешния резултат на ходатайствата. За съжаление, той все още не е факт. Ст. Дренска не губи надежда, но счита, че е по-добре да се опре на още едно ходатайство: „Куме, извинете мя и аз са чудя как да ви кажа, но давно женски са развали тази магия! Ако е възможно помолете госпожа Вълка да помоли брата си Г-н Министъра да не ни откаже това място.../за съжаление следващият текст е с неясен смисъл/. Ако куме ми направите тази услуга, ще ви бъдем признателни до живот.“ (НА БАН, ф. 63, а.е. 293, л. 4). Това е пример за значението на женската лобистика при

намиране/запазване работата на мъжете, каквато срещаме и в други писма до Начов /Комсиев/.

Молбата е несмела и многократно условна, което показва, че е възможно веригата на ходатайстване да излиза от рамките на калоферската диаспора, което я прави ненадеждна, трудно осъществима. Може да се мисли, че символичното родство не задължава кума да помага на кумците си интензивно, извън кръга на личните си родствени връзки, така както кръвното родство императивно го задължава да разгърне всички социални мрежи, с които разполага.

Това писмо е интересно и с това, че предаването на поздрави започва първо от името на всички роднини на Н. Начов в Пловдив и едва след това идват поздравите от домакинство Дренски. Политиката на опосредствано контактуване с кума чрез неговите роднини в Пловдив е дало добри резултати. Семейство Дренски очевидно са се сблизили с тях и са укрепили социалните си мрежи на място. Вероятно в трудния за семейство Дренски момент тези контакти са станали още по-интернизни и са използвани за опосредствано влияние, било върху Н. Начов, било върху В. Чоканов.

Проблемът с назначаването на С. Дренски се урежда, видимо по някаква различна схема, и семейството остава да живее в Пловдив. Н. Начов разполага в този град с широк кръг роднини, което го улеснява да бъде един любезен кръстник от разстояние.

Традиционната кумова благословия към семейството на кумците на зимния Ивановден в Пловдив в края на 19-и и началото на 20-и в. е сведена до ритуално действие само върху кръщелниците. Кумът ги умива и им дава турта – тестен сладкиш. Тези ритуални действия по отношение на децата на сем. Дренски се изпълняват по заместване от роднини на Н. Начов в Пловдив. Първоначално това изглежда е било дело на попадията - съпруга на протоерей и старшата по възраст роднина в този град. В отсъствието на кръстника, тя се счита по длъжност и по право лицето, което трябва да извърши ритуалното измиване на Ивановден на децата на сем. Дренски. Във всеки случай, няма писмени свидетелства Н. Начов да ѝ е възлагал това задължение, но не е изключено да го е направил устно при гостуване у роднините си в Пловдив. Възможно е и да не го е възлагал специално, а попадията по силата на своя ранг сама да е взела върху себе си духовната длъжност на свой кръвен роднина. Такава загриженост за децата на сем. Дренски отново насочва към предположение, че семейство Дренски са не само духовни, но и в някаква степен кръвни роднини на Начовия род.

В писмо от 1894 г. на сестрата на Н. Начов, Елена Голчева, е повдигнат въпрос за ритуалното умиване на Марийка С. Дренска. Е. Голчева е омъжена в семейство от по-нисък социален кръг, както показва изразителното ѝ фамилно име. Тя признава възрастовото старшинство и социалното превъзходство на попадията, като ѝ дава възможност да го изрази на ритуално ниво като кръстница-аманет на кръщелниците на Н. Начов в Пловдив (НА БАН, ф. 63, а.е. 211, л. 49). Попадията обаче, пропуска да се възползва от този елегантен жест. Забравената кръщелница Марийка много плакала

затова, че не я мили на Ивановден като друга година. Елена предлага на мъжа си да изпратят децата да я умият. В този вариант несъмнено има компромис – умиването, извършено от децата на Ел. и Ив. Голчеви, а не от тях лично, би могло да се омаловажи като „детинска работа“, в случай че не се хареса на роднините. Все пак, това е достатъчно решителна стъпка и Елена не смее да я предприеме без разрешението на мъжа си. Последният, който в момента е много зависим от благоразположението на Н. Начов, категорично забранява това като самоинициатива и предлага на жена си да пише на брат си и да му поиска изрично разрешение за това. Предложението всъщност е безсмислено, защото няма как да се случи в рамките на празничния ден. Горката Марийка си остава неумита и неблагословена от кръстника си на Ивановден в 1894 г. Същото ѝ се случва и през 1899 г., след като Н. Начов вече писмено е прехвърлил задълженията на кръстник-аманет на Ивановден върху семейството на сестра си. По този повод Ел. Голчева два пъти в едно и също писмо се извинява, че не умил М. Дренска на Ивановден, тъй като съпругът ѝ бил много болен (НА БАН, ф. 63, а.е. 211, л. 65-66). Това косвено потвърждава факта, че се очаква ритуалът да бъде извършван от възрастните, макар, че по-късно той се прехвърля върху достатъчно порасналите вече деца на сем. Голчеви. Когато това става, Н. Начов фактически ежегодно делегира на децата Голчеви задължението да измият кръщелниците му на Ивановден, като изпраща и 2 лв. за закупуване на полагащия се кумов подарък – сладкиш. За онова време 2 лв. за сладкиши е сериозна сума и представя Н. Начов като любезен и щедър кръстник.

Писмото на Ел. Голчева до Н. Начов показва, че делегирането на права за заместване в ритуала между калоферци е много сериозна социална практика и волности в нея не се допускат. Същевременно, прави впечатление и двойният стандарт в рода – по-старшите роднини могат сами да поемат такава роля по подразбиране, докато по-младшите или социално зависимите, трябва чинно да чакат тя да им бъде изрично възложена. Точното и правилно изпълнение на ролята на кръстник по заместване укрепва отношенията между духовните роднини, както и отношенията между кръстника и неговите заместници. Делегирането на кръстниковите задължения на все по-млади лица показва и постепенното намаляване на тяхната значимост и задължителност в света на възрастните, което може да се отнесе към началото на 20-и в.

В 1906 г. сем. Начови са поканили кръщелницата си Марийка, вече завършваща прогимназията, да им дойде на гости в София през ваканцията. Но кумците са в деликатно положение, тъй като по-малкия им син настоява, че поканата се отнася и до него. В крайна сметка, след колебания дали да откажат и на двамата, родителите все пак изпращат и двете си деца до София, вероятно не без намесата на самите кумове, изпросена от кръщелницата. При това, поради ограничените финансови възможности на семейството на кумците, децата са изпратени по влака сами и кумовете са известени да ги чакат на гарата, което е малко, но все пак допълнително затруднение. Деликатната от гледна точка на модерните норми ситуация е разрешена чрез модифициране на традиционните ценности: „Можим да вярваме, че и Вий ще ся

гордеете, че Ви ся почели и дошли на гости Вашите кръщелници. Каним кумата да ни дойде на гости заедно с тях.“ (НА БАН, ф. 63, а.е. 293, л.5).

Традиционните гостувания на кумците у кумовете като израз на почит в случая са отделени от традиционните празнични поводи, прехвърлени са върху непълнолетните членове на фамилията /което намалява традиционната им почителност/ и при това се предлага да се наруши тяхната еднопосочност, в името на профанни цели – кумата да върне визитата, просто за да може децата да имат придружител по пътя, както и за да изрази приятелските си чувства към семейството.

От 1906 до 1910 г. сем. Дренски сравнително редовно поддържат кореспонденцията си с кумовете си, което се изразява просто в едно писмо годишно или поне в телеграма за честит имен ден на кума. Тази редовност не е случайна. Кръщелниците вече са пораснали и ще имат осезателна нужда от подкрепа, затова родителите им се стараят да затоплят контакта с далечните кумове/кръстници.

В 1907 г. сем. Дренски честитят на сем. Начови раждането на дете и благославят бебето за здраве и дългоденствие до дълбока старост. Раждането отново е табуизирано – новороденото е наречено „гостенчето, което Ви е дошло“. За разлика от 90-те години, обаче, през първото десетилетие на 20-и в. у семейство Дренски вече няма и сянка от колебание в правото им като възрастни да благославят малката кръстничка. Те дори се извиняват, че са закъснели с този акт, тъй като късно са научили за щастливото събитие. Тази промяна може би е резултат от нарастващото модернизиране на социалнонормативната култура в големите български градове. За нея има и конкретно основание. Н. Начов не е вече неземно харизматичната по традиционните норми личност от 1894 г. Децата на сем. Начови умират малки и кумците бързат да поднесат точно необходимите пожелания на новото бебе, за да увеличат шанса му да остане в света на живите. Старите норми на почит в системата на духовното родство са силно разхлабени. Това личи и от останалата част на писмото, в което отношенията кумци-кумове са представени просто в светлината на топли лични човешки отношения: „Съжаляваме крайно, че се случи толкоз далеч да живеем едни от други, та [не- б.м. Д.В.] можем да се виждаме често и да видим бебето и да му се радваме. Приемете сърдечни поздрави от всички домашни и целунете бебето зарад нас. С поздрав ваша кумица Стана С. Дренска“ (НА БАН, ф. 63, а.е. 293, л. 7).

Калоферци все още се ползват от утвърдената от гурбетчийството система на аманета, натоварване на друг човек да извърши определено действие, но това действие вече е извън сферата на свещеното, то изразява лични доброжелателни чувства. Отпаднало е писменото целуване на ръка в знак на уважение към кумовете, дори от страна на децата /последното е от 1999 г./ Децата вече са пораснали, а в началото на 20-и в. и социалните норми са се изменили. Ст. Дренска все още се обръща към сем. Начови с „Уважаеми Кума и Куме“, „Многоуважаеми Куме и Кума“, но изрично упоменаваните в предподписите „уважение, почит“ отпадат, заменени от приятелския „сърдечен поздрав“ (НА БАН, ф. 63, а.е. 293, л. 4,5,7).

В големите български градове жените са по-почтителни към духовните роднини от мъжете. С. Дренски пише на Н. Начов много рядко, само когато му делегира родителските си функции. Обръщанията, както и стилът в писмата му са напълно светски, официални, с привкус на официална или бизнес кореспонденция напр.: „Уважаеми Г-н Никола, Чест имам да ви поздравя...“ Статутът на духовен роднина се споменава във връзка с възлагани задължения – Н. Начов да провери възможностите в 1908 г. да настани сина му някъде, където би се обучавал безплатно или много евтино: „...вие като втор баща и наставник...“. Като духовни родители, С. Дренски натоварва кръстника и кръстницата на дъщеря си да ѝ търсят годеник в столицата (НА БАН, ф. 63, а.е. 293, л. 8, 11). При това, С. Дренски не е дипломатичен и любезен, не умее да се моли и да възвеличи потенциалния благодетел. Не умее дори до край да бъде учтив – сравни преминаването от „Вие“ на „ти“ в момент, когато моли за услуга. Не случайно в трудната за семейството 1898 г. съпругата му го замества в ходатайстването за работа. Предподписът е доста семпъл и независим: „Поздравявам кръстницата и Вази ваш Сим. Дренски“. Въпреки опита си да бъде отчасти учтив, желанието да се изравни йерархично с кума си води автора до подчертаване на родствения статус на съпругата на Н. Начов за сметка на този на самия Н. Начов, при все че родството е от страна на Н. Начов, който е венчал сем. Дренски още като ерген. Опитите за промяна на родствените йерархии понякога раждат любопитни несъобразности.

Както се вижда, С. Дренски не умее добре да се изразява писмено и макар и неволно, фактически проблематизира духовното родство с кумовете си. Проблематизирана е и йерархичността – любезността, добрата воля е взаимна, а не израз на благоволение на кумовете по отношение на кумците. Запазена, но все пак доста принижена и с акцент върху дълга на благодетеля е благодарността към самия благодетел. Иновациите на модерността в соционормативната култура в този случай водят до орязване на правата на по-високостоящите в традиционната йерархия, за сметка на запазване задълженията им в пълна мяра.

На 24.07.1925 г. кръщелницата Марийка С. Дренска пише на Н. Начов по ритуално-делови повод. Тя е вече сгодена и го кани да ѝ кумува, „тъй като сте ме кръстили“, т.е. търси продължение на традиционното кумство по женска линия (НА БАН, ф. 63, а.е. 293, л. 6). Всъщност, тя търси начин много деликатно да откаже кръстника си да кумува, но като предложението излезе от него самия. Поканата на булката е учтиво-ритуална: Аз Ви поканих тъй като мисля, че му е реда, за да не ви стане мъчно един ден“. (НА БАН, ф. 63, а.е. 293, л. 6). М. Дренска успява деликатно да вметне, че има време за подготовка на сватбата, но има и друг кандидат за кум. Кръщелницата не отправя в прав текст предложение към кръстника си да се откаже от правото да кумува, а само деликатно намеква, че това би било възможно добро решение. Дали традицията не ѝ го позволява или тя предпочита да запази отношенията си с кръстника? Така М. Дренска би имала предимството на далечното духовно родство – да има свой човек в столицата и същевременно да си има кум на място, в Пловдив, новопоканен, с който младото семейство да общува активно. Лишаването на кръстника от правото на кумство се разглежда в чисто човешки план: „да не ви стане мъчно един

ден“ и по никоя начин не се разглежда ритуално – като опасение от кумова клетва, която твърде бързо стига, както се казва в българските народни песни.

В това писмо кръщелницата описва накратко бъдещия си съпруг, с което демонстрира отношение към Н. Начов като към втори баща – тя държи да го увери в добрия си избор, който той, като че ли има право или длъжност да проконтролира. Това отново навява на мисъл за запазване на бъдещи родствени отношения, тъй като дори и отказал се от кумското си право, Н. Начов си остава кръсентик на М. Дренска. Писмото по ритуален повод има подходящия ритуален предподпис: „Целувам Ви десницата. Ваша кръщелница“ (НА БАН, ф .63, а.е. 293, л. 6).

При все, че Н. Начов се е отказал да кумува на кръщелницата си М. Дренска, той получава ново писмо-покана да присъства на сватбата от кумицата си Ст. Дренска, която чрез предподписа си демонстрира ритуално поведение в духа на традиционните ценности: „Целувам Ви ръка и искам благословията Ви“ (НА БАН, ф. 63, а.е. 293, л. 7, 8).

Няма преки податки за рождено място на сем. Дренски, но има достатъчно косвени сведения, че те са част от калоферската диаспора. Трудно е да се прецени дали това духовно родство е по избор или е наследствено и в коя родствена линия е – тази на бащата, или тази на майката на Н. Начов. Възможно е С. Дренски да е наследствен кумец на Н. Начов, неизвестно по коя родствена линия, но в края на 80-те години той предпочита по-младия, по-перспективен и пространствено близък символичен роднина за кум, пред по-старшите и женени, имащи право да му кумуват, но с по-нисък авторитет в диаспората. Това е пример за разчупване на традицията частично, в рамките на самата традиция, като правата остават в рода, но преминават към по-младшите му членове. Традиционното схващане, предавано чрез фолклора, че младият човек има повече харизма, отколкото стария, съдейства за разчупване на самата традиция.

Друга вероятна възможност е Н. Начов да е наследствен кум на семейството по линия на булката. Това доста смело за български етнолог предположение се подкрепя от действията на г-жа С. Дренска и дъщеря ѝ при задомяването на последната. И двете жени потвърждават писмено и ритуално правата на Н. Начов като наследствен кум по женска линия. Идеята за търсене на наследствено кумство по линия на булката, а не на младоженеца, едно своеобразно модифициране на традиционното наследствено кумство може да се дължи на факта, че Калофер е селище, което традиционно, повече от столетие излъчва голяма диаспора, в това число и в чужбина, както и на трагичната съдба на градеца в Освободителната война. Търсенето на наследственото кумство, макар и по женска линия, би било опит за спазване на традицията в неблагоприятни условия. Поведението на г-жа и г-ца Дренски в 1925 г. може би повтаря по-стар модел на поведение, но вече и с намалена степен на задължителност.

Накрая, специалното място на жените Дренски в кореспонденцията с Н. Начов би могло да навежда на мисълта, че символичното родство между Н. Начов и семейство

Дренски не е наследствено, а е родство по избор, но то се надстроява върху някакво по-далечно кръвно родство по женска линия между кумицата и кума. Ако приемем тази вероятност, това би означавало, че нововъведенията на модерността в някои случаи се надстрояват и служат за допълнително укрепване на старите традиционни ценности.

Кореспонденцията на сем. Дренски със сем. Начови показва, че в големите български градове жените запазват по-дълбоко и по-продължително почителното отношение към духовните роднини, в сравнение с мъжете. Егалитарността на градския делови живот след Освобождението, в който мъжете са потопени, неизбежно се отразява и върху духовното родство, като отказ от традиционната терминология и заменянето ѝ с гражданска, както и в самото отношение – загубване на благоговейната почителност и заместването ѝ със светски взаимоотношения. В конкретния случай, този процес протича в рамките на 15 години. Независимо от значително по-бавния темп, сред жените също се забелязва охлабване на сторагата йерархична надпоставеност на кумовете спрямо кумците и кръщелниците и преминаването към взаимоотношения от светски тип, които през 20-те години на 20-и век се заместват частично с традиционното благоговейно отношение само по конкретен ритуален повод. Промяната в отношенията е ускорена и от любезността, добронамереността на кумовете по отношение на кумците, което е една традиционна ценност, но в условията на модерността тя благоприятства преминаването към светски тип междуличностни взаимоотношения. Несъмнено, значителната отдалеченост на местожителството на кумовете и кумците също ускорява този процес, чрез силното намаляване на контрола на селищната общност върху функционирането на отношенията между духовните роднини. Докато традиционната любезност и благонамереност на кумовете се уравновесява от изискванията на селищната общност за почително отношение на кумците към тях и така се осигурява трайност на статуквото, то в големите градове благоволенieto на кумовете няма строг обществен коректив и то естествено прелива в отношения на приятелство. Свежият спомен за традициите запазва по-трайно схващанията за задълженията на кумовете по отношение на кумците, но духът на модерността орязва правата и привилегиите им.

Важно е да се отбележи, че духовното родство е аргумент за търсене на подкрепа и закрила, но то функционира предимно в тесните рамки на родствените семейства и върху него не се изграждат широки социални мрежи, както върху кръвното родство. Разгледаният частен случай включва еднопосочно оказване на помощ от кумовете към кумците. Липсата на реципрочност, както и частично запазеното в началото на 20-и в. благоговейно отношение към кумовете естествено стеснява кумците да делегират социалния капитал на духовното родство. За да се прецени потенциала на духовното родство за изграждане на социални мрежи спрямо потенциала на кръвното родство е нужно да се натрупат повече “case studies”.

Взаимодействието на традиция и модерност в сферата на духовното родство у калоферци, живеещи в диаспора е сложно и многопластово. Нововъведенията първоначално си пробиват път под закрилата на традиционните утвърдени ценности.

Новата мода за избор на кум в някои случаи служи за временно допълнително укрепване на старите традиционни ценности като важноста на кръвното роднинство. Едни традиции могат да се противопоставят на други традиции. Така модерността ерозира българската традиционна култура отвътре.

Многозначима е и тенденцията чрез промени, чрез заместване на ритуални лица и събития, да се правят опити за съхраняване на традицията. В експериментите от този род важна роля играят децата като „пробен камък“, дали иновацията би била възприета от възрастните, или не. Тези опити само временно заздравяват традициите. Гурбетчийската „култура на заместването“ все по-често се превръща в „култура на пропускането“.

ЦИТИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ:

Василева, Д. 1996. Българските традиционни празници и интелигенцията в големите български градове (1878 - 1912) В: Етнографски проблеми на народната култура. Т.4. София.[Vasileva D, 1996. Balgarskite Traditzionni prasnitz i inteligentzijata v golemite bdlgarski gradove (1878 - 1912) In: Etnografski problemi na narodnata kultura, V. 4, Sofia]

Василева, Д. 2014. Акад. Никола Енев Начов и неговият архив в Научния архив на БАН като извор за етнологията В: Сборник есенни четения Сборяново Т.11, В. Търново 2014, „Фабер“.[Vasileva D, 2014. Akad. Nikola Enev Nachov I negovij arhiv v Nauchnij arhiv na BAN kao izvor za etnologijata In: Sbornik essenni chetenija Sborianovo, V. 11, V. Tarnovo, “Faber”].

Генчев, Ст. 1983, Народна и професионална култура при формирането на българската нация и утвърждаването на капитализма В: Първи международен конгрес по българистика. Доклади. Т.2, София. [Genchev St, 1983. Narodna i profesionalna kultura pri formiraneto na balgarskata natzija i utvarzhdavaneto na kapitalizma In: Parvi mezdunaroden kongres po Ldlgaristika. Dokladi. V.2. Sofia]

Генчев, Ст. 1987. Сватбата, София [Genchev St, 1987. Svatbata Sofia].

Георгиев, Г. 1979. Освобождението и етнокултурното развитие на българския народ 1877 – 1900 г. София [Georgiev G, 1979. Osvobozhdenieto i etnokulturnoto rasvitie na balgarskija narod 1877-1900 g. Sofia].

Иванова, Р. 2006. Градската сватба – проблеми на развитието и състоянието ѝ днес В: Дивац З,(съст.). Обичаји животног циклуса у градској средини. Београд [Ivanova R, 2006. Gradskata svatba – problemi v rasvitiето i sastojanieto i dnes In:Divatz Z (sust.).Obichai tzivotnog tziklusa u gradskoj sredini. Beograd].

Макавеева, Л. 1998. Българското семейство. Етносоциални аспекти. София.[Makaveeva L, 1998. Balgarskoto semeistvo. Etnosotzialni aspekti. Sofia].

Начов, Н. 1934. До Бруса и назад, София, книгоиздателство „Факел“.[Nachov N, Do Brusa i nazad, Sofia, “Fakel”].

Начов, Н. 1990. Калофер в миналото, София, Земиздат.[Nachov N, Kalofer v minaloto, Sofia, Zemizdat].

Hristov, P. 2008. Family and Migrations in the Balkans (19th and 20th Centuries) In: Social Behaviour and Family Strategies in the Balkans (16th – 20th Centuries), Bucharest, New Europe College.

НА БАН, ф. 63К, акад. Никола Енев Начов.